

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.57>

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСОБИ

Лепіш Н.Я.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету
внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5754-3511

Ілюшик О.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету
внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-4619-5785

Лепіш Н.Я., Ілюшик О.М. Вплив засобів масової інформації на інформаційно-психологічний стан особи.

У статті розглядаються питання впливу засобів масової інформації на інформаційно-психологічний стан особи. Досліджується роль конкретних механізмів та процедур захисту загально визначених прав у зв'язку зі змінами в українському законодавстві, також згадуються різні підходи фахівців до проблеми відповідальності в Інтернеті права. В контексті нашої тематики в статті аналізується Конвенція про захист прав людини та основних свобод. Дискусійність питання природи засобів, що функціонують у мережі Інтернет, визначає відсутність правових механізмів контролю діяльності у віртуальному просторі. Також аналізуємо питання щодо відсутності відповідного законодавства, чітко визначеного переліку суб'єктів діяльності в Інтернеті та їх правового статусу реальний судовий захист прав особи, що порушуються в мережі, не може бути забезпечений у повному обсязі.

Розповідаємо в статті про те, що для мережевих інформаційних процесів характерні широта охоплення аудиторії, висока оперативність, різноманітність форм інформаційного впливу за наявності зворотних зв'язків користувача з постачальником інформації. Таке поєднання призводить до того, що глобальні комп'ютерні мережі стають потужним інструментом вираження та формування суспільної думки. У цій якості наближаються за можливостями до традиційних засобів, а в деяких випадках перевершують їх. Життя людини в інформаційному суспільстві неминує робить його прозорішим для держави та суспільства, тому бажання зберегти інформаційну приватність стає все більш відчутним. Нові технології суттєво спростили збирання, обробку, зберігання, передачу

даних, а з іншого – створили очевидні загрози незаконного обігу, що призводить до порушень прав особи.

Аналізуємо мережеві видання котрі нічим не обмежені та найчастіше зловживають наданою їм свободою, тому й виникає нагальна потреба у правовому регулюванні відносин, що виникають у сфері свободи масової інформації. З одного боку, основним законом держави закріплено право на висловлення своєї думки, свободу думки та слова.

Ключові слова: засоби масової інформації, інформаційно-психологічний стан особи, інформаційна безпека, суб'єкти інформаційних відносин, електронна держава, мережа інтернет.

Lepish N.Ya., Ilyushyk O.M. The influence of mass media on the informational and psychological state of a person.

The article examines the impact of mass media on the informational and psychological state of a person. The role of specific mechanisms and procedures for the protection of generally defined rights in connection with changes in Ukrainian legislation is investigated, and different approaches of specialists to the problem of liability in the Internet of Law are also mentioned. In the context of our topic, the article analyzes the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The contentious nature of the means operating on the Internet determines the lack of legal mechanisms to control activities in the virtual space. We also analyze issues related to white relevant legislation, a clearly defined list of subjects of activity on the Internet and their legal status. Real courts against the rights of a person who are violated on the Internet cannot be fully ensured.

In the article, we talk about the fact that network information processes are characterized by wide

audience coverage, high efficiency, and a variety of forms of information influence due to the presence of feedback from the user to the information provider.

Such a combination leads to the fact that global computer networks become a powerful tool of expression and formation of public opinion. In this capacity, they approach traditional means in terms of capabilities, and in some cases surpass them. Human life in the information society inevitably makes it more transparent for the state and society, so the desire to preserve information privacy is becoming more and more tangible. New technologies have significantly simplified the collection, processing, storage, and transmission of data, and on the other hand, they have created obvious threats of illegal circulation, which leads to violations of individual rights.

We analyze online publications that are not limited by anything and most often abuse the freedom granted to them, which is why there is an urgent need for legal regulation of relations arising in the field of freedom of mass information. On the one hand, the basic law of the state enshrines the right to express one's opinion, freedom of thought and speech.

Key words: mass media, information and psychological state of a person, information security, subjects of information relations, electronic state, Internet network.

Постановка проблеми. В умовах інформаційного суспільства очевидна і не заперечна роль впливу засобів масової інформації на інформаційно-психологічний стан особи як суб'єкта інформаційних відносин. Досліджуючи проблематику інформаційної безпеки особи, через призму інтересів особи у процесі функціонування електронної держави, не випадкова увага до «четвертої» влади з позиції особливостей реалізації інформаційних прав особи за умов розвитку мережевих видань.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Серед вчених вагомий внесок у дослідження питання інформаційної безпеки внесли: П. Друкер, Г. Кіссінджер, К. МакКоннел, Ч. Флавін, О.В. Адамчук, Г.А. Атаманов, О.І. Барановський, А.Ю. Берко, О.В. Глазова, В.М. Грубов, В.В. Домарьов, В.Б. Дудикевич, В.В. Карасюк, О.С. Олексюк, І.В. Рішняк, М.А. Судейко, І.О. Трубін та інші. Водночас питання впливу засобів масової інформації на інформаційно-психологічний стан особи залишається не достатньо опрацьованим на законодавчому та науковому рівні.

Виклад основного матеріалу. Засоби масової інформації (далі – ЗМІ), що функціонують у мережі Інтернет – один з інститутів інформаційного суспільства, що найбільш активно розвиваються. Серед основних зовнішніх факторів, що зумовлюють вплив ЗМІ на особистість, називають дже-

рело масової інформації; канал передачі масової інформації; частота інформаційного потоку ЗМІ, визначаючи рівень залучення когнітивних процесів особи до комунікативного процесу та рівня опірності особи впливу; склад, норми та цінності соціальної групи та суспільства; рівень добробуту, конфліктності та тривожності суспільства та соціальних груп.

Джерелом поширення масової інформації у мережі є загальнодоступний та відкритий інформаційний ресурс. Свобода Інтернету від комерційних і політичних обмежень разом з доступністю та інтерактивністю надає електронним засобам комунікацій демократичний потенціал, оскільки дозволяє уникати цензури та регламентації.

Ці можливості є основою існуючих загроз інформаційній безпеці, нелегальній діяльності суб'єктів господарювання, безконтрольного поширення реклами, зокрема реклами кримінального характеру. Анархічна основа Інтернету є причиною загроз на адресу суспільства. Складова загальної проблеми електронних ЗМІ – це вплив вмісту продукції електронних ЗМІ на аудиторію [1, с. 62].

Засоби масової інформації визначили як засоби масової інформації в мережі Інтернет, мережеві видання, періодичні електронні засоби масової інформації, медійні ресурси, мережеві інформаційні об'єкти.

Ситуація, що склалася одночасно надихає та насторожує. Надихає тому, що людина може вільно самовиражатися, формуючи та виставляючи на загальний огляд інформацію. Насторожує тому, що свобода обміну інформацією в мережі часом реалізується як всюдозволеність.

У реаліях такої свободи слова без меж дотримання конституційних права і свободи людини та громадянина – другорядне. Розвиваючись та вдосконалюючись, мережа поки що не встигає встановити конкретні юридичні механізми та процедури захисту загально визнаних прав. Зміни у законодавстві зумовили різні підходи фахівців до проблеми відповідальності в Інтернеті праві. Ряд дослідників визначають цю проблему не лише як юридичну, але й як морально-етичну.

Відповідно до Конвенції про захист прав людини та основних свобод, здійснення свобод накладає обов'язки та відповідальність, може бути пов'язане з певними формальностями, умовами, обмеженнями чи санкціями. Перелічені умови мають бути передбачені законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, з метою запобігання правопорушення, для охорони здоров'я та моральності, захисту репутації або прав інших осіб, запобігання розголошенню інформації, отриманої конфіденційно, або забезпечення авторитету та неупередженості правосуддя [2].

Невипадково в умовах анонімної присутності в мережі популярні інтерактивні «гостеві книги», що надають відвідувачам безмежні можливості реалізації права на свободу слова. Як наслідок, честь, гідність та добре ім'я громадян нерідко вступають об'єктами зазіхань в Інтернеті.

Труднощі застосування до засобів масової інформації, що функціонують з мережі Інтернет, обґрунтованих санкцій перетворює віртуальний простір на привабливе поле для різних тверджень.

Дискусійність питання природи засобів, що функціонують у мережі Інтернет, визначає відсутність правових механізмів контролю діяльності у віртуальному просторі.

Ідеться про цивілізоване правове регулювання діяльності електронних засобів масової інформації. Поки що законодавство щодо засобів масової інформації, що функціонують у мережі Інтернет, не забезпечує дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Перехід у правове становище ЗМІ з неминучістю пов'язаний з відповідними обтяженнями (новий баланс прав та обов'язків), то ця серйозна та юридично значуща дія має проводитися власниками та менеджментом мережевих ресурсів усвідомлено та добровільно.

Цікавим є досвід Франції. Закон Франції 1986 «Про свободу Комунікації» (розділ VI «Положення про послуги мережевих повідомлень, що не є приватною комунікацією») включає нові редакції чотирьох статей, що містять регулювання відносин у глобальній мережі [3]. Закон запровадив обов'язок встановлення особи творців сайтів, встановила відповідальність власників серверів. На підставі закону особи, чия діяльність складається з редагування повідомлень мережевих послуг, не включаючи приватне листування, повинні повідомляти громадськості с прізвище, ім'я та адресу, якщо вони є фізичними особами; якщо це – юридичні особи, то найменування підприємства міста і адресу, де зареєстровані.

Професійні редактори повинні вказувати ім'я головного редактора та, якщо необхідно, ім'я особи, відповідальної за редакційний зміст. Непрофесійні редактори можуть зберігати анонімність, передаючи інформацію про себе власнику, ім'я та адреса якого вказуються на сайті.

Власники серверів та провайдери доступу до мережі зобов'язані зберігати інформацію, що дозволяє ідентифікувати особу, яка брала участь у створенні змісту послуг, які вони забезпечують.

П.О. Яковлев зазначає, що фактично, захист інформаційної безпеки у Франції, здебільшого, звівся до забезпечення кібернетичної безпеки і безпеки даних Інтернет. № у правовій системі Франції сьогодні немає спеціальних правових актів, що регулюють роботу спеціалістів з різними видами інформації. Безпека державної таємниці

гарантується кримінальним, а персональної інформації та комерційних таємниць кримінальним, трудовим і цивільними кодексами [4, с. 106].

На думку О.В. Мельничук, вивчення французького кейсу закону проти маніпуляції інформацією є для України важливим не лише через зміст закону, тема якого є для України найбільшочішою, адже ми опинилися на першій лінії фронту нового для світу явища – гібридної війни. Для нас ця війна залишається в гарячій фазі, й нам треба досить швидко не тільки розробити свій закон протидії дезінформації, але й розпочати велику публічну дискусію для узгодження суспільних очікувань із політичними планами влади [5].

Організаційно-правові вирішення проблеми захисту інтересів особи при зборі даних про користувачів в мережі Інтернет в іноземних державах базуються на загальних нормах, що забезпечують захист інформаційних прав особи та регулювання інституту персональних даних загалом, на спеціалізованих нормах, що стосуються окремих видів збору даних під час використання інформаційних технологій.

Можливість анонімної присутності в Мережі дозволяє приховати справжні імена автора, джерела та особи, яка розмістила інформацію. У зв'язку з відсутністю відповідного законодавства, чітко визначеного переліку суб'єктів діяльності в Інтернеті та їх правового статусу реальний судовий захист прав особи, що порушуються в мережі, не може бути забезпечений у повному обсязі.

Проблема полягає в тому, що для доведеності в суді факту поширення ганебних відомостей конкретними особами потрібно проведення досить складних процедур: перегляд протоколів доступу, перевірка облікових записів провайдерів доступу, перегляд вмісту серверів, встановлення власників серверів, часто різних країнах, що пов'язані з виконанням міжнародних доручень.

Складність у тому, що географічний розмах зв'язків у Інтернеті здатний породити важливі питання, які можуть змусити переглянути саме поняття «репутація».

Європейський Суд з прав людини наголошує, що здійснюючи своє право на вільне вираження поглядів, преса повинна діяти відповідно до своїх обов'язків та відповідальності, як цього вимагає пункт 2 статті 10 Конвенції. Ці обов'язки та відповідальність набувають особливої значущості, коли, як у цій справі, велика ймовірність того, що інформація, передана пресою, дуже позначиться на репутації та правах приватних осіб [2].

Необхідно підкреслити висновки Пленуму Верховного Суду України, що стаття 277 ЦК України надає громадянину право вимагати по суду спростування відомостей, що порочать його, у тому числі поширених у засобах масової інформації, а громадянину, щодо якого засобами масової інформації опубліковані відомості, що ущемляють

права або охоронювані законом інтереси, декларація про опублікування с відповіді у засобах масової інформації, на самозахист права; якщо встановити особу, яка розповсюдила відомості, що ганьблять честь, гідність або ділову репутацію громадянина, неможливо, потерпілий від поширення таких відомостей вправі звернутися до суду із заявою про їх визнання такими, що не відповідають дійсності [6].

Позначимо однозначну правову позицію, сформульовану Конституційним Судом України: реальний захист прав та законних інтересів особи, чия честь, гідність та добре ім'я зазнали збитків внаслідок поширення негативної інформації, що не відповідає дійсності, у будь-якому випадку має бути забезпечений.

Лише ретельне опрацювання юридичного механізму реалізації конституційних гарантій прав, свобод та інших нематеріальних благ у контексті функціонування в мережі Інтернет засобів масової інформації здатне забезпечити ефективний та всебічний захист прав і свобод громадян.

Єдиний світовий інформаційний простір, створюючи умови безмежної свободи та відсутності належного правового регулювання, ставить під сумнів низку закріплених основним законом держави прав і свобод. У реаліях розвитку віртуального простору дифамаційне право набуватиме дедалі більшого значення.

В Україні, зазначає О.А. Теличко та В.А. Рекун, відсутнє законодавче визначення дифамації, внаслідок чого не застосовується і на практиці. Незважаючи на це, воно використовується в навчальній і науковій літературі, і є комбінованим, оскільки відображає взаємодію права на захист честі, гідності та ділової репутації зі свободою слова і масової інформації. У зв'язку з вищевикладеним вважаємо за необхідне ввести поняття про дифамацію як незаконне збирання та поширення відомостей про приватне життя особи, що ганьблять честь і гідність особи, і виділити її в окрему норму [7, с. 214].

Концепція відповідальної свободи утверджує свободу журналістики у її відповідальному служінні громадським інтересам. Саме ця концепція стала основою розвитку законодавчої основи функціонування журналістики демократичних країн.

У зв'язку з відсутністю відповідного законодавства України не існує чітко визначеного переліку суб'єктів діяльності в Інтернеті та їх правового статусу.

Правове становище власників засобів, що функціонують у мережі Інтернет та інформаційних провайдерів як суб'єктів інформаційних відносин – предмет необхідних на сьогоднішній день законопроектів. Зміни у законодавстві зумовили різні підходи фахівців до проблеми відповідальності в Інтернеті – праві.

Ключове положення у європейському законодавстві про дифамацію займає стаття 10 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. У ньому йдеться, що кожен має право вільно висловлювати свою думку. Це право включає свободу дотримуватися своєї думки та свободу отримувати та поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку публічної влади та незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам здійснювати ліцензування радіомовних, телевізійних чи кінематографічних підприємств

У країнах Європейського Союзу та у країнах Британської співдружності та інших країнах звичайного права, як стійка тенденція останніх років відзначається фактичне припинення застосування кримінального покарання за дифамацію.

Дифамаційним буде діяння, незалежно від відповідності даних відомостей фактами, оскільки дифамація – це правопорушення у вигляді поширення (проголошення слів або публікації) неправдивих фактичних відомостей, що спричиняють негативні наслідки для ділової репутації особи. Дифамація є одним із протиправних діянь, що посягають на честь, гідність та репутацію і потребує подальшого вивчення у практиці Європейського Суду.

Потреби людини, розвиток самосвідомості як учасника соціальних, економічних, політичних процесів у новому світі на початку третього тисячоліття земної цивілізації, мають стати основними та визначальними для збереження життя на Землі.

В епоху стрімкого розвитку Інтернету є неминучим збільшення кількості справ, що розглядаються судами за позовами про захист честі, гідності та ділової репутації, пов'язаних із діяльністю засобів масової інформації у мережі Інтернет. Особливо слід відзначити ймовірність значних труднощів на шляху судової практики з Інтернет спорами, оскільки невирішених питань поки що дуже багато.

Слід погодитися, що життя людини в інформаційному суспільстві неминуче робить його прозорішим для держави та суспільства, тому бажання зберегти інформаційну приватність стає все більш відчутним. Нові технології суттєво спростили збирання, обробку, зберігання, передачу даних, а з іншого – створили очевидні загрози незаконного обігу, що призводить до порушень прав особи.

Нічим не обмежені мережеві видання найчастіше зловживають наданою їм свободою, тому й виникає нагальна потреба у правовому регулюванні відносин, що виникають у сфері свободи масової інформації. З одного боку, основним законом держави закріплено право на висловлення своєї думки, свободу думки та слова. Водночас міжнародно-правові акти допускають певні законні обмеження свободи слова [1, с. 62].

Стаття 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, зазначає, що кожна людина має право на вільне вираження думки. Це право включає свободу шукати, отримувати та поширювати інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів усно, письмово чи в пресі. Пункт 3 вищезгаданої статті попереджає, що користування передбаченими правами накладає особливі обов'язки та особливу відповідальність. Тому воно може бути пов'язане з деякими обмеженнями, які, однак, мають бути встановлені законом і бути необхідними для поваги до прав або репутації інших осіб.

Висновки. Організаційно-правове вирішення проблеми захисту особи від образ у мережі Інтернет (поширення ганебних матеріалів) можливе у вигляді посилення адміністративно-правової відповідальності.

Відсутність правових механізмів контролю діяльності засобів масової інформації в мережі Інтернет створює сприятливі умови для правопорушень.

Інтернет не може залишатися поза сферою правового регулювання, тим більше, коли йдеться про захист честі, гідності та ділової репутації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юзова Ю.І., Пацек П. Інформаційно-психологічний вплив противника та протидія йому в умовах ведення гібридних війн. *Розвиток та застосування повітряних сил, інших видів збройних сил України, удосконалення їх системи управління*. 2020. № 3 (40). С. 61–68.
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Loi n 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication (Loi Léotard). URL. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT0000000512205/>.
4. Яковлев П.О. Досвід державного регулювання забезпечення інформаційної безпеки зарубіжних держав (на прикладі Сполучених Штатів Америки, Канади, Німеччини, Франції). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Право. 2020. Випуск 30. С. 106–113.
5. Мельничук О. Як держава може боротися з маніпуляціями в медіа. 11 березня 2020 року. <https://detector.media/infospace/article/175419/2020-03-11-yak-derzhava-mozhe-borotysya-z-manipulyatsiyamy-v-media/>.
6. Постанова Пленуму ВСУ у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи. URL: edem.org.ua/library/postanova-plenumu-vs-u-spravah-pro-zahyst-gidnosti-ta-chesti-fizychnoyi-osoby-a-takozh-dilovoyi-reputatsiyi-fizychnoyi-ta-yurydychnoyi-osoby/
7. Теличко О.А., Рекун В.А. Відповідальність за дифамацію в медіапросторі в міжнародному та вітчизняному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 211–214.